

CONCEPTUL DE LINGVISTICĂ CONTEMPORANĂ ÎN VIZIUNEA PROFESORULUI RUBEN BUDAGOV

Omagiu cu prilejul centenarului din ziua nașterii

Ion MANOLI

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Ruben Budagov est et restera à jamais dans la cohorte des grands philologues humanistes du XX-ème siècle. Son nom brille dans la constellation de l'Ecole Linguistique de Moscou, mais aussi dans celle de la science linguistique universelle.

Dans le présent article nous avons comme but d'élucider deux moments importants pour nous : le premier ayant un caractère plutôt autobiographique, le deuxième, c'est une micro-étude linguistique stricto modo dans laquelle nous évoquons l'anvergure de la pensée philologique de l'illustre savant, une personnalité douée d'une vaste culture.

Pour R.Budagov la science linguistique a été, il est vrai, une source d'existence, mais aussi un sacrifice (il a vécu et il a connu l'époque de Staline).

Il a servi la langue roumaine dans le cadre de l'école et de la culture russe avec un dévouement et un courage dignes d'admiration et de respect.

În cele ce urmează ne propunem să elucidăm două momente încărcate de profunde semnificații ontice: o filă cu iz nostalgic și sentimental, care ar conveni să fie inserată la rubrica „Evocări: itinerare filologice moscovite” și o filă științifică *stricto modo*, în care vom remarca anvergura unui ilustru savant filolog, reactualizând un nume de rezonanță nu doar pentru filologia rusă, ci practic și pentru cea universală, un nume din constelația lingviștilor anilor 1968-2000. Numele acestui savant este Ruben Alexandrovici Budagov (5 septembrie 1910 – 18 iulie 2001). Alături de el pe firmamentul acelei constelații mai străluceau și alte nume, cum ar fi cele ale lui V.V. Vinogradov, G.V. Stepanov, V.G. Gak, O.S. Akhmanova, A.I. Smirnitsky, L.I. Ilia, Z.I. Hovanskaia, V.A. Pautînskaia, N.P. Potozky și alții. Ruben Budagov a fost și rămâne-va pururi în cohorta marilor filologi umaniști ai sec. XX, alături de D.S. Lihaciov și Eugeniu Coșeriu.

... Era anul 1970, când la Centrul de pregătire a doctoranzilor din cadrul Institutului de Limbi Străine „Maurice Thorez” din Moscova a poposit, în urma unui concurs, și subsemnatul. Era un Centru enorm, unde puteai întâlni doctoranzi veniți din toate colțurile imperiului de atunci, din ex-Uniunea Sovietică. Printre primele sfaturi auzite de la profesorii din acest Centru a fost și cel de a audia cursurile ilustrațiilor filologi nu doar de la „M.Thorez”, ci și ale celor de la Universitatea „M.V. Lomonosov”, unde trudea și R.Budagov.

Auzisem multe lucruri frumoase despre R.Budagov, dar cel mai important mi se părea faptul că El cunoștea limba română, o vorbea fluent cu multă dragoste și o preda studenților de la Universitatea „M.V. Lomonosov”.

I-am comunicat conducătorului meu științific de atunci, dr. prof. Vera Alexandrovna Pautînskaia, o Doamnă scăpată ca prin minune de urgiile „marii revoluții socialiste din octombrie 1917” și care muncea cu dăruire și pasiune pentru tinerii veniți din Iakutia, Moldova, Uzbekistan, Turkmenistan, intenția mea „de a sta de vorbă cu Budagov”.

Doream să aud cum vorbește româna un profesor de origine rusă, vroiam să am mai multă informație despre statutul lexicului potențial în limbile romanice, să descifrez aspectul stilistic al acestuia. E momentul oportun să mărturisesc că de fiecare dată când m-am prezentat la Domnia sa m-a primit cu multă căldură și franchețe. Mai păstrez și azi „inventarul” de întrebări naive pe care i le-am adresat atunci și pe seama căruia n-a persiflat niciodată, deși i-am creat ocazii și ar fi putut s-o facă, nefiind în niciun fel vinovat.

Ceea ce am înțeles eu atunci de la prof. Budagov era un îndemn cu iz retoric: «Надо рисковать! Вообще, то, что Вы хотите подвергать анализу, нет в языке, а Вам повезло, есть в речи, а в художественной речи – пруд-пруди». Mi-a mai spus că în filologia slavă (rusă) există un cercetător al acestui fenomen mai mult de ordin stilistic și că numele lui este Grigoriev Victor Petrovici de la Institutului de Limbă Rusă din cadrul Academiei Ruse. Și aici firul amintirilor legate de prof. Budagov ar părea că se întrerupe... Dar nu este

adevărat. Îmi mai aduc aminte cum încercam să-l conving că, deși sunt un cercetător debutant, voi fi serios și ambițios, între altele, relatându-i că la poetul N.Gumiliov am găsit o puzderie de cuvinte ocazionalisme și că acestea toate posedă o frumusețe sălbatică răscolitoare (une beauté sauvage) și o stilistică irepetabilă.

La auzul acestui nume magic din poetica rusă, Nicolai Gumiliov (1886-1921), care pe acele timpuri se mai pronunța încă în surdina, tainic, pentru că era un nume blamat..., Ruben Budagov a început să recite din faimosul poem „Слово” (Cuvântul). M-a întrebat dacă am auzit de acest poem și de calvarul prin care a trecut poetul. Ce rău mi-a părut atunci că nu-l cunoșteam bine și că n-am putut să-l conving pe profesor că sunt un admirator serios al poeziei ruse. Lacuna, mai bine zis, breșa aceea am lichidat-o după ce am plecat de la profesor, dar abia după ani și ani...

Am venit tânguitor acasă, am pus multe file cu plumbagină albastră (Xerox-ul lipsea încă, iar multicopiatorul era considerat un vis al unui aspirant nebun sosit din Tundra Rusă) și am tipărit o sumedenie de exemplare cu poemul „Слово” de Gumiliov.

Am atârnat exemplarele în camera căminului studențesc de pe Petroverjskii pereulok, 12: deasupra patului, pe pod, deasupra capului, pe ușă... Eram în nebunia filologică a dragostei pătimase față de stilistică și față de cuvintele potențiale. Eram sigur că voi cuceri lumea filologică, cunoscând geneza tuturor creațiilor practic indescifrabile.

A venit clipa să vă convingeți că lecția avută între patru ochi cu R.A. Budagov a dat roade și, în amintirea acelor clipe de neuitat, propun cititorului poemul „Слово” de N.Gumiliov, doar cu o singură condiție: cititorul sec. XXI va accepta faptul că lecția cu R.Budagov continuă și azi, la aniversarea celor 100 de ani de la nașterea ilustrului filolog, lingvist, cărturar, umanist și prieten al Limbii Române. Prezint aici textul integral al poemului:

„Слово”

Николай Гумилёв

В оный день, когда над миром новым
Бог склонял лицо Своё, тогда
Солнце останавливали словом,
Словом разрушали города.

И орёл взмахивал крылами,
Звёзды жались в ужасе к луне,
Если, точно розовое пламя,
Слово проплывало в вышине.

А для низкой жизни были числа,
Как домашний, подъяремный скот,
Потому что все оттенки смысла
Умное число передаёт.

Патриарх седой, себе под руку
Покоривший и добро и зло,
Не решаясь обратиться к звуку,
Тростью на песке чертил число.

Но забыли мы, что осияно
Только слово среди земных тревог
И в Евангелие от Иоанна
Сказано, что слово это Бог.

Мы ему подставили пределом
Скудные пределы естества,
И, как пчелы в улье опустелом,
Дурно пахнут мёртвые слова.

Doar peste câțiva ani am descoperit alt poem și un alt poet cu numele de Vasile Levițchi din Cernăuți, care a scris și el un poem-manifest „**Pentru când trădezi cuvântul**” și care ascunde aceeași filosofie confucianistă și aceeași grijă biblică față de Slova Măiestrită. De atunci am conjugat aceste două poeme-capodopere, lăsându-le mereu împreună, aidoma unei viori care nu-și poate trăi destinul fără arcuș. Folosesc această ocazie și îndeplinesc o rugă a lui Ruben Budagov despre necesitatea de a ajuta un tânăr filolog prin texte, și anume prin cele autentice, să crească într-un sol fertil de cultură și civilizație rafinată. Iată de ce am găsit de cuviință și faptul ca să dau aici și textul integral al poetului bucovinean Vasile Levițchi (19.11.1921 – 21.10.1997).

„Pentru când trădezi cuvântul”

Vasile Levițchi

E mort cuvântul iubire
Când iai în deșert cuvântul,
E moartă pretinsa trăire
Și nimeni nu-ți caută cântul.

Soarele-i rece, roua-i fierbinte,
Un ram de-l atingi – se usucă,
Tot ce-n-dragești – te minte,
Tot ce râvnești e nălucă.

Poate nu știi, ci doar ți se pare,
Poate crezi, dar mai stai la'ndoială,
Poate minți că te doare,
Poate singur ești ceea ce te înșală.

Șoaptele zgârie, foșnetul țipă,
Lumea senină o vezi mohorâtă,
Tot ce aduni e risipă,
Tot ce mângâi se'ntărâtă.

Și n-au rod înfloririle tale,
Prinosul întreg îl dai în vamă,
Tot ce zidești se prăvale,
Tot ce'mplinești se destramă.

Cuvântul jucat se răzbună,
Nimic din ce cânti nu-ți vrea cântul,
Nimic din ce suni nu răsună
Atunci când trădezi cuvântul.

Au trecut patruzeci de ani de atunci, dar dialogul cu Ruben Budagov de la et. 8 al blocului filologilor de la Universitatea „M.V. Lomonosov” din Moscova în jurul poemului „Слово” mai persistă și azi și mă ajută în ghidarea filologilor de mâine, dacă mai râvnim că mai putem face ceva bun și de suflet în această lume programată, devenită atât de pragmatică și de dură, care comunică într-un limbaj și el incifrat și dur.

* * *

La compartimentul „Conceptul de lingvistică contemporană” în viziunea prof. R.Budagov, intenționez să elucidiez fie și un crâmpel din vastele studii și realizări ale remarcabilului romanist-umanist. Am selectat cele mai importante teme, concretizate în veritabile capitole – cercetări de proporții și profunzimi extraordinare. Iată doar câteva dintre ele:

- * Studii gramaticale romanice și comparate;
- * Studii lexico-frazeologice;
- * Studii lexicografice;
- * Studii în domeniul stilisticii literare și al stilisticii lingvistice;
- * Studii de interpretare și exegeză textuală;
- * Studii asupra universalilor limbii;
- * Studii de poetică contemporană;
- * Studii lingvistico-sociologice;
- * Studiile școlilor, direcțiilor, curentelor lingvistice contemporane;
- * Studii despre limbajul scriitorilor și scriitorii despre limbă;
- * Studii varia, care includ studiile umanistice.

Din toate studiile care ne sunt lăsate ca moștenire, unul este perfect plauzibil, conținând și răspunsul la întrebarea din titlul articolului „Cum e bine să fie și ce trebuie să știe un filolog contemporan?” și care este intitulat „Технический прогресс и наука о языке”. În continuare mă voi axa îndeosebi pe materialele acestui studiu și voi concretiza o dată în plus conceptul de *lingvistică contemporană* în viziunea lui R.Budagov.

Ruben Budagov a scris și a discutat mult despre subiectul de cercetare al lingvisticii contemporane: «В последние годы приходится слышать, что предметом языкознания является прежде всего семиотика. Это, разумеется, неверно». În continuare savantul argumentează pe larg viziunea sa și conchide: «Семиотика относится к лингвистике в такой же степени как и к биологии, к математике, к искусствоведению и т.д... Каждая область знания имеет свои семиологические проблемы. Можно допустить, что в одной науке эти проблемы имеют больший удельный вес, чем в другой. Но семиотика не может и не должна вытеснять собственный объект каждой науки».

Profesorul R. Budagov a încercat și a reușit să ne convingă cât de fragile sunt frontierele care despart lingvistica tradițională de lingvistica contemporană: «Широко бытующее противопоставление „современная лингвистика – несовременная лингвистика” основывается не на теоретических принципах, а на методике исследования изучаемого объекта». Conform opiniei savantului, o cercetare lingvistică poate fi considerată ultra-contemporană, fără a utiliza neapărat limbaje sofisticate din matematică și filosofie ori termeni și terminologii aparținând altor domenii științifice, străine de axa lingvistică: «Противопоставление „современная лингвистика – несовременная лингвистика”, перенося принцип divisionis в чисто хронологический план, тем самым уводит нас в сторону от теоретических и идеологических споров, нередко весьма острых в недрах „современной лингвистики».

Ca și toate științele, lingvistica sec. XX a cunoscut o dezvoltare și o diversificare fără precedent. Mai mult decât atât: **știința autonomă**, cu principii și metode proprii, încetând a mai fi o anexă a filosofiei, a științelor naturii sau a psihologiei, lingvistica devine, așa cum au spus (exagerând, desigur) mai mulți cercetători din anii '70, o știință **pilot**, care a împrumutat metodele sale altor științe.

Era necesar ca filologul tânăr, ori neexperimentat, să beneficieze de o sursă bine pusă la punct. Salvator, în acest plan, este R. Budagov cu lucrarea „Борьба идей и направлений в языкознании нашего времени” (Институт Языкознания, 1978, 246 c.). În ea autorul constată că savanții, retrași în ultimele decenii ale sec. al XIX-lea în studii de detaliu, încep să realizeze că este nevoie de o altă sistematizare, de o altă **paradigmă**, care să se materializeze în generalizări generatoare de structuri ale sistemului studiat, să reliefeze relațiile dintre elementele sistemului, care devin mai importante decât elementele intrinseci. Începe epoca structuralismului, în știință, în general, și în lingvistică, în special. R. Budagov nu se încadrează în cohorta celor care au început să blameze structuralismul. Din contra, el, în contextul noțiunilor de **sistem**, **structură** și **relație** (respectiv, opoziție) devenite centrale, se lansează într-o nouă sistematizare a faptelor, procedează la o nouă interpretare a lor, la o cooperare **interdisciplinară** și la un **transfer** de procedee din și în alte ramuri. R. Budagov descifrează meritul **structuraliștilor** și al **generativiștilor** și confirmă că aceștia aduc lingvistica contemporană nu doar în stare de egalitate cu alte discipline, ci și o fac capabilă de a împrumuta cu rigoare metodele și procedeele ei de cercetare și altor științe umanistice.

O altă caracteristică a lingvisticii sec. XX sesizată și analizată de R. Budagov este că, în timp ce în sec. al XIX-lea cercetările abordau mai ales structura limbilor indoeuropene, în sec. XX se acordă atenție în mare parte și limbilor non-indoeuropene și, în primul rând, unor limbi **exotice**, fără Istorie, pentru care metoda comparativ-istorică este inefficientă. Astfel, studiile de **tipologie lingvistică**, privind afinitățile de structură și semantică între limbi, devin o ramură importantă a lingvisticii. Acest fapt se produce și grație studiilor lui R. Budagov din respectivul domeniu.

În sec. XX, direcțiile structuraliste au ignorat pentru o perioadă **istoria limbii**, astfel încât unii vedeau în acest lucru o deosebire fundamentală dintre lingvistica sec. al XIX-lea și lingvistica sec. XX: ei afirmă că secolul al XIX-lea se caracterizează prin **istorism**, pe când secolul XX – prin **descriptivism**. Azi, grație savantului Budagov, este clar că sec. al XIX-lea nu se caracterizează, în lingvistică, numai prin istorism, că exegeza sincronică stă la baza doctrinei lingvistice a multor savanți, inclusiv la baza concepției budagoviene.

Pe de altă parte, în sec. XX cercetările de diacronie sunt neglijate în perioada de început a structuralismului, când s-a exagerat insistent perspectiva sincronică și s-a considerat că ea ar fi singura capabilă a cuprinde esența fenomenului lingvistic. Mai târziu, remarcă Budagov, perspectiva diacronică a devenit, în concepția structuraliștilor și a generativiștilor, absolut necesară pentru explicarea fenomenelor.

Sintaxa, **semantică** și **pragmatică**, cele trei discipline semiotice și cele mai dificile discipline lingvistice, ajung la maturitate abia la sfârșitul sec. XX prin concursul și elaborarea cercetărilor în domeniu la catedrele și centrele universitare din Moscova, Sankt Petersburg, Paris, București... În orbita acestor centre era, bineînțeles, și Catedra de Filologie Romanică de la Universității de Stat din Moscova, condusă de ilustrul savant R. Budagov.

Stilistica lingvistică, de asemenea, devine o disciplină propriu-zisă abia în sec. XX. La acest capitol prof. R. Budagov rămâne practic neîntrecut. Încă în 1954 va publica un articol cu titlul „К вопросу о языковых стилях” (Вопросы языкознания, 1954, №3), care va deveni un manifest teoretic, dar și un îndrumar practic de stilistică lingvistică.

Ca o reacție la structuralismul bloomfieldian, apare gramatica generativă, iar ca o reacție la aceasta din urmă se dezvoltă **sociolingvistica** și acest domeniu va avea de câștigat în urma investigațiilor profunde făcute de R. Budagov. Poate **psiholingvistica**, ce devenise o disciplină absolut recentă, deși începuturile ei sunt mai

mult vechi, a rămas în afara intereselor savantului. Îmi aduc aminte de convorbirile noastre la acest capitol, la care prof. Budagov remarca: «Здесь нужно поговорить с А.М. Шахнаровичем. Это его область интересов». (Ar fi bine ca la acest capitol să vorbiți cu Alexandr Shahnarovici. Aceasta ține de domeniul său).

În concluzie voi menționa că savantul R.Budagov a fost un lingvist care coopera cu cercetători din alte domenii ale științelor. Cunoștea toate direcțiile, curente, scolile, opiniile lingvistice din țară și din lume. Era un lingvist universal. Nu admitea și nu tolera exagerarea faptelor. Orice fapt inovator în lingvistică îl accepta cu reticență, ca mai târziu să afli dintr-un studiu ori din paginile unui articol viziunea sa proprie asupra fenomenului nou discutat.

Progresul științei limbii în domeniul cunoașterii din sec. XX, remarca R.Budagov, poate fi apreciat, cu unele rezerve, prin prisma celor doua criterii logice ale raționalității progresului științific ale lui K.Popper (Popper K. The Rationality of Scientific Revolutions. - În: Problems of Scientific Revolution, Oxford, 1975):

a) Pentru ca noua teorie științifică să constituie o descoperire, un pas revoluționar, ea trebuie s-o contracizeze pe cea anterioară, numai atunci ea reprezintă un progres științific, fiind cu adevărat **deschizătoare de mentalități** și nu cumulativă.

b) O nouă teorie (lingvistică), pentru a fi evoluționară, trebuie să fie capabilă **a explica** completamente succesul predecesoarei sale; cu alte cuvinte, deși revoluționar, nu cumulativ, progresul științific este profund **conservativ** și, implicit, consecutiv.

Aceste aspecte au fost observate de R.Budagov și au fost supuse analizei pe parcursul anilor de muncă pe tărâmul lingvisticii contemporane. Fiind încă în viață (El practic dominând lingvistica sec. XX), R.Budagov devine un mit, însă un mit real, deschis pentru toți cei care recunoșteau ori intenționau să recunoască faptul că lingvistica, în calitatea sa de știință, este un Univers, o Galaxie, în care fiecare mișcare (cercetare) necesită maximum de prudență pentru a evita eșuurile absurde.

În loc de bibliografie:

Sunt bucuros și chiar mândru de faptul că în teza noastră cu titlul „Lexicul potențial francez”, prezentată încă în 1987 pentru obținerea titlului științific de doctor habilitat la Institutul de Lingvistică din or. Moscova, din cele 646 surse bibliografice citate în lucrare trei aparțin ilustrului lingvist R.Budagov, și anume:

1. Будагов Р.А. Что такое развитие и совершенствование языка? - Москва: Наука, 1977. - 264 с.
2. Будагов Р.А. Филология и культура. - Москва: Изд-во МГУ, 1980. - 340 с.
3. Будагов Р.А. Язык – реальность – язык. - Москва: Наука, 1983. - 262 с.

În cele ce urmează voi prezenta în mod selectiv o serie de studii care i-au adus savantului R.A. Budagov notorietate și recunoștință:

1. Будагов Р.А. Введение в науку о языке: Учебное пособие для вузов. - Москва: Учпедгиз, 1958. - 434 с. Ediția a doua din 1965. - 491 p.
2. Будагов Р.А. К критике релятивистических теорий слова. - В кн.: Вопросы теории языка в современной зарубежной лингвистике. - Москва: 1961, с.16-34.
3. Будагов Р.А. Литературные языки и языковые стили. - Москва: Высшая школа, 1967. - 374 с.
4. Будагов Р.А. Что такое развитие и совершенствование языка. - Москва, 1977.
5. Будагов Р.А. Борьба идей и направлений в языкознании нашего времени. - Москва: Институт Языкознания, 1978. - 246 с.
6. Будагов Р.А. Толковые словари в национальной культуре народов. - Москва: Изд-во МГУ, 1989. - 151 с.
7. Будагов Р.А. Человек и его язык. - Москва: Изд-во МГУ, 1974. - 151 с.
8. Будагов Р.А. Технический прогресс и наука о языке. - Москва, 1985.
9. Будагов Р.А. Писатели о языке и язык писателей. - Москва: Добросвет, 2000. - 334 с.

Prezentat la 08.07.2011